

הוראה ומשפט

ליובאוויטש

3 **ושפטתם צדק**
איסור שמיעת בעל דין שלא בפני חברו

5 **מפנקסו של דיין**
שמרטפית שאיבדה בקבוקים

6 **המצה מהודרת!**
אך מצות מצה לא קיימת!

9 **דרך היים**
משלוח חמץ שהגיע בפסח

10 **ואלה המשפטים**
עבדים היינו או עבדים אנחנו?

15 **ענייני דיומא**
פירוט מקומות החמץ

ניסן | ה'תשע"ט

גליון מס'

4

גליון חודשי בנושא דיני ממונות אקטואליים ע"פ שיטת רבותינו נשיאינו

יוצא לאור ע"י
מכון "בית מדרש להוראה ומשפט"
ו"כולל אור יעקב אור זרוע"
בראשות הגה"ח הרב מאיר אהרון שליט"א

מתורתו של הרבי

בן חורין אמיתי

"בן חורין" - פירושו שמהותו של האדם היא: "חירות", ולא רק שאינו עבד או שהי' עבד ונשתחרר. וע"ד הלשון בן תורה (א תורה איד) שפירושו - לא רק יהודי שלומד תורה, כי אם יהודי שהתורה היא כל מהותו. ועד"ז "בן עולם הבא" (א עולם - הבא איד) לא רק שיש לו חלק לעוה"ב, כי אם שזהו כל מהותו. ומכיון שכן, הרי אע"פ שכל בני" יצאו ממצרים, ומידי שנה בשנה חוגגים את "זמן חרותנו" היינו, שנמצאים במצב של חירות אעפ"כ, אין זה שייך עדיין לתואר ד"בן - חורין", שמהותו של אדם זה היא חירות. וביאור הענין:

כשמדברים אודות המושג ד"בן - חורין", אדם שמהותו היא "חירות" כלומר, שאינו משועבד כלל לשום דבר, הרי ההנחה הראשונה שמתקבלת היא: "אין לך בן חורין", שכן, אין לך אדם בעולם שאינו משועבד לשום דבר, ולא צריכים לחפש רחוק, שהרי כל אדם משועבד לצרכי גופו, שאינו יכול להתקיים ללא אכילה ושתי', ועאכו"כ בנוגע לשינה, כדברי הגמרא: "שבועה שלא אישן ג' ימים, מלקין אותו וישן לאלתר" ועד"ז בשאר עניינים כיו"ב.

"אלא מי שעוסק בתלמוד תורה": הפירוש "דעוסק בתלמוד תורה" הוא לא רק שלומד תורה בפועל, כי אם שלומד התורה הוא "העסק" שלו, היינו, שכל ענינו ומהותו אינה אלא ענין התורה. ומכיון שהתורה היא כל מציאותו ("עוסק בתלמוד תורה") הרי הוא "בן חורין", שכן, אפילו ענייני הגשמיים, אכילה ושתי' ושינה כו', אינם ענין בפ"ע, כי אם חלק מלימוד התורה, "בכל דרכיה דעהו", ובמילא, לא שייך לומר שהוא משועבד לעניינים אלו, שהרי הם הלק מעבודתו לקונו בלימוד התורה, ומכיון שכן, נמצא, שהוא "בן חורין" לאמיתתו.

(משיחת ש"פ בלק תשמ"ה)

יוצא לאור ע"י
בית מדרש להוראה ומשפט
"כולל אור יעקב אור זרוע" רחובות.
Halacha.co@gmail.com
www.halacha.co

נא לשמור על קדושת הגליון

ראש בית המדרש:
הגה"ח הרב מאיר אהרון שליט"א

ניהול הפרויקט:
הרב הלל מנחם געז שי'

עורך:
הרב דביר גולד שי'

עיצוב ועימוד:
ר' שילה חרבי שי'

משא מאיר

הרב מאיר אהרון שליט"א

ראש בית המדרש להוראה ומשפט

ושפטתם צדק

איסור שמיעת בעל דין שלא בפני הבירור

בלא פסק, כל זמן שלא שמע דברי שניהם, שמא מתוך דבריו ילמדו לשקר. הרמ"א מלמדנו אפילו מי שאינו מתעתד לדון בדין הזה, מ"מ אסור לחוות דעה, שמא מתוך דבריו ילמדו לשקר. וכמו שכתוב במשנה: "הוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר". אם הדברים אמורים לחכם שאינו מתכוין לדון על אחת כמה וכמה, למי שהוא עתיד לדון בדין הזה אסור לו לפסוק לאחד מן הצדדים, וכל שכן לכתוב לו פסק בטרם שמע את דברי בע"ד חבירו.

יש לברר, האם האיסור לשמוע בע"ד אחד כאשר השני אינו לפניו זהו רק כאשר הם ב"ד שדנים ללא הסכמת בעלי דין כגון ב"ד קבוע או אפילו ב"ד שאינו קבוע אלא שהם יושבים לדון, ושני הצדדים לא ביררו אותם לדיינים עליהם אלא באו לדון לפניהם. או שמא הדין הזה גם כשזה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד והם בוררים דין שלישי, האם אסור לכל בע"ד לדבר עם הדיין שהוא בורר ולספר לו הכל ולהתייעץ עימו, והדיין יספר לו מה שנראה בדין הזה. או שמא נאמר בזבל"א אין איסור שידבר הבע"ד עם הדיין שבירר לעצמו כדי שיהפך בזכותו.

כתב התומים⁷, דאף בזבל"א אסור לשמוע בע"ד אחד, ואם שמע טענת בע"ד אחד וכתב לו פסק ומהי דעתו, דעת רוב המחברים בתשובותיהם דפסול לדון באותו דין דנוגע בדבר שלא יסתור פס"ד שפסק ואע"פ שהבע"ד השני מסכים לדון בפניו, מ"מ הוי כפסול לגמרי, וצריך לעשות קנין⁸. בשו"ת פנים מאירות⁹ כתב על מה דאמרינן זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד,

כתוב במס' שבועות¹: "מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין, קודם שיבוא חבירו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק". פירש רש"י, שהמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו אינו בוש מדברי שקר. ובמס' סנהדרין² כתוב: "שמע בין אחיכם" אמר ר' חנינא אזהרה לבי"ד שלא ישמע דברי בע"ד קודם שיבוא בע"ד חבירו. ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בע"ד חבירו, כתיב ביה נמי שמע בין אחיכם (פי' הקריאה שמוע אך אפשר לקרוא גם שמע, שהרי הכתיב הוא ללא אות ו', כלומר אתה המשמיע דבריך תשמיע בין אחיכם, כאשר הבע"ד חבירך נמצא) פירש רש"י, אתם הדיינים אל תשמעו אלא כשהיו שניהם יחד, ולא תשמעו זה בלא זה, כי מסדר דברי שקר כדברי אמת, כי אין מי שמכחיש דבריו, ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות, שוב אין לבו מהפך בזכות השני כ"כ.

למדנו מכאן, שחל איסור על הדיין לשמוע צד אחד בלא נוכחות השני, וכן האיסור חל ג"כ על הבעל דין שמטעים דבריו לפני הדיין. וכן נפסק להלכה⁴: "אסור לדיין לשמוע דברי בע"ד האחד שלא בפני בע"ד חבירו. וכן הבע"ד מוזהר על כך". חמור יותר כאשר חכם כותב פסק לצד שבא אליו, שסיפר לו את המקרה או הויכוח שיש בינו לבין חבירו, וחבירו אינו לפניו. כמו שכתב הרמ"א⁵: "ולא יכתוב שום חכם פסק לאחד מבעלי הדין בדרך "אם כן" (כלומר אם כמו שאתה אומר לי הפסק הוא כך) או שיכתוב לו דעתו

- (1) דף לא ע"א.
- (2) דף ז ע"ב.
- (3) דברים א, טז.
- (4) חו"מ סי' יז ס"ה.
- (5) שם.

- (6) אבות פ"א מ"ט.
- (7) סקי"ד.
- (8) נתיבות המשפט סק"ט פסק כדעת התומים.
- (9) ח"ב סימן קנ"ט.

מפנקסו של דיין

הרב יהודה ליב נחמנסון שי
דיין ומו"צ בבית ההוראה

שמרטפית שאיבדה בקבוקים

שאלה:

אסתר היתה מוכרת היטב בכל השכונה כשמרטפית מנוסה ואחראית. הורים שהיו זקוקים לשמירה על ילדיהם הקטנים, הראשונה ברשימה היתה תמיד אסתר. הימים ימי תחילת חודש ניסן, ובכל בתי ישראל הנקיונות בעיצומם. גם בבית משפחת אמוץ העבודה רבה. כל הילדים, מגדולם ועד קטנם, נטלו חלק בהכנת הבית לקראת פסח.

באחד הימים, לאחר כמה שעות של עבודה אינטנסיבית, החליטה גב' אמוץ שצריך לשלוח את הקטנטנים "להתאוורר" קצת. היא טילפנה לאסתר ושאלה האם תוכל להתפנות לשמור על ילדיה למשך כמה שעות, תמורת תשלום כמובן. אסתר נענתה בחיוב. סוכם שאסתר תשמור על הילדים בחצר הבנין של משפחת אמוץ, החל מהשעה ארבע אחר הצהריים ועד השעה שבע בערב. בשעה

חמש וחצי, ירדה גב' אמוץ לחצר הבנין, לבדוק מה שלום הקטנים. מבט אימהי קצר הביא אותה למסקנה שהחצר לא מספיק "מאווררת" אותם, ועל כן פנתה אל אסתר בהצעה חדשה: "מה דעתך להוציא אותם לגינה הסמוכה על מנת שיוציאו שם קצת יותר מרץ". אסתר הסכימה. גב' אמוץ עלתה הביתה וירדה שוב עם בקבוקי שתייה עבור כל אחד מהקטנים, ואסתר יצאה איתם לגינה. כשחזרו הילדים מהגינה הביתה עם אסתר, העירה גב' אמוץ את תשומת לבה ששניים מבקבוקי השתייה חסרים. אסתר חזרה לגינה, וערכה בה חיפוש נרחב. גם את כל הדרך מהגינה הביתה סרקה היטב בהליכתה ובחזרתה. אך החיפושים לא הניבו תוצאות. הבקבוקים האבודים לא נמצאו. כעת באה

עוד אחרונים שמצדדים להקל ולהשיב לשואל לבדו את הדין. וגדולה מזו כתב בשם תשובת הרא"ש¹², אפי' במקום שכבר דנו הדיינים ופסקו את הדין, מותר לומר לאחד מהבע"ד שלא דנו נכון, משום השבת אבידה לבעלים. אך סיים השבות 'עקב לאסור לומר לבע"ד אחד את הדין, והוסיף: "וכש"כ בדורות הללו שאין ידנו תקיפה לכוף בדיני ישראל, יש לחשוש שאם יאמר לו את הדין אפי' בע"פ, ויראה לו שלא יזכה בדינו ישמיט את עצמו מלבוא לדין תורה, לכן הירא וחרד, ימנע עצמו שלא להשיב כלל לשואל לבדו".

הש"ך¹³ כתב, דאם שמע צד אחד מותר לדון, שכן פסקו הר"י בן לב וכן כתב מהרשד"ם. וסיים אבל אם נשאל מדיין וכתב לו פס"ד אינו רשאי לדון דחשיב נוגע בדבר, שלא ירצה לסתור את מה שפסק קודם.

בברכי יוסף העיר על דברי הש"ך דמשמע מדבריו שבכותב פס"ד נחשב נוגע בדבר ואסור לכל הדעות, ואין זה כן כי מהר"י בן לב חולק גם בכותב פס"ד לאחד. דעת התומים (הנ"ל) דאם שמע אחד מהבע"ד אסור לו לדון אא"כ הבע"ד השני מסכים לדון לפניו. אך אם כתב פס"ד לאחד מהם, הוי פסול לגמרי ולא מועיל הסכמת הבע"ד השני, אלא צריך קנין, הואיל והוא פסול לגמרי כמו כל קרוב או פסול, שהסכימו הבע"ד לדון לפניו דצריך לעשות קנין.

סיכומן של דברים:

- א. אסור לדיין לשמוע את דברי בע"ד כשאין בע"ד חבירו נוכח.
- ב. אסור לחכם לומר לאחד מהבע"ד מה שנראה לו הפס"ד.
- ג. אסור לדיין לומר פס"ד לאחד מהבע"ד קודם שישמע את שניהם.
- ד. אסור לכתוב פס"ד לאחד מהבע"ד.
- ה. אם שמע את אחד מהבע"ד שלא בפני בע"ד חבירו, יכול לדון ודווקא בהסכמת הבע"ד השני.
- ו. אמר פסק לאחד מהבע"ד, ראוי לו שלא לדון בדין זה כי יש נגיעה בדבר, שינסה לקיים את הפס"ד שלו, ואפי' בהסכמת הבע"ד השני.
- ז. כתב פס"ד לאחד מהבע"ד אין לו לדון אפי' בהסכמת הבע"ד השני, אא"כ עשו קנין.

12 כלל צ"ט סי' ז.
13 סק"ט.

האריך על הטעות והכישלונות שנהגו האנשים¹⁰ וסיים דבריו, "אם רואים מנהיגי העיר שצריכים לדון בזבל"א, יקבצו המנהיגי העיר שכר להבוררים ולהשליש, ויגזרוו בהרם על הנותן ועל המקבל, שלא יתן ולא יקבל שום מתנה חוץ ממה שקצבו הקהל, ועיקר הדין אם מתרצים לדון בזבל"א, כל אחד בורר דיין הכשר לו ולצד שכנגדו, ולא יסדר טענותיו תחילה, אלא כשישבו שלשתן יטענו שניהם, ואם רואה בורר איזה זכות או ספק לו בדין יוכל להחמיץ הדין, כדי להוציא הדין לאמתו ואז הוא דיין צדק עפ"י דעת ודין תורתנו, וגם לא יבררו האוהב והשונא אלא ברצון שני הצדדים וכל זה נראה עפ"י הלכה ודעת דין תורה" עכ"ל.

הרי לפנינו דגם לפי דעת התשובת פנים מאירות גם בזבל"א אין הבע"ד האחד רשאי לסדר טענותיו לפני הדיין שהוא בחר אלא בפני הבע"ד השני.

בכסף הקודשים כתב ללמד זכות על מה שמצאנו שאומר הבע"ד את טענותיו בפני הדיין שבחר, וכתב, "אולי ע"י שברצונם קיבלו על עצמם כנהוג להשמיע כל אחד לצד שלו שלא בפני בע"ד השני, אין בכך משום מתנה על מה שכתוב בתורה כי בממון מועיל הויתור. כלומר, הואיל ונהגו כך הוי כאילו לכתחילה כל אחד מהבע"ד הסכים שכל אחד יסדר טענותיו לפני הדיין שבחר, כי כל ויתור בממון מועיל.

עוד אחת אדברה, מה הדין בשמע צד אחד, האם אעפ"כ יכול לדון. כתב הסמ"ע¹¹ "צריך להודיע לבע"ד השני ששמע את הצד האחד, ואם יסכים יכול לדונם. בתשובת שבות 'עקב (הנ"ל) כתב בסוף התשובה שאפשר שמותר לומר לבע"ד בקיצור את הדין, והביא

10 וז"ל: אמרין בגמרא מתוך שזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחר יוצא הדין לאמתו, ופירש רש"י דיוצא דין אמת לאמתו, דציית בעלי הדינים וסברי, הרי אני בררתי האחד אם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך, ודיינים עצמם נוחים להם להפך בזכות שניהם, מפני ששניהם ביררום. וכתב הרא"ש וז"ל, מפני שיש חסרי דעת טועין בדברי רש"י ולומדין ממנו שדיין יש לו להפך בזכות אותו שביררו ועומד במקומו לחפות בדברים אשר לא כדון, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעלי תחבולות ונתליו בדברי רש"י, שמשמע שיש לו להפך בזכותו וחלילה וחס, לא לקדקו בדבריו שכתב דסברי הרי אני ביררתי, כי הוא סובר כן שיהפך בזכותו יותר מבזכות האחר, ומתוך זה ציית לדיניהם. בל הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברא לזכותו, אם לא שיראה לו דין גמור, אבל אם היה יכול להטעות את חבירו לקבל סברתו, אע"פ שהוא מסופק בה, הרי זה בכלל מטה משפט, אבל מתוך שזה ביררו, מבין דבריו לאשורו, ואם יש לו שום צד זכות, נושא ונותן עם חבריו, וכן עושה הדיין האחר לשני, נמצא לא נשאר זכות נסתר ונעלם לשניהם, והשלישי שומע מו"מ של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמתו, עכ"ל.

11 סק"א.

אסתר וארנקה בשאלתה, האם היא צריכה לשאת בנזק ולפצות את משפחת אמוץ במחיר הבקבוקים שאבדו?

תשובה:

ברמה העקרונית, שמרטפית הינה שומרת שכר, שהרי היא מקבלת שכר תמורת עבודתה. שומר שכר, כידוע, חייב בגניבה ואבידה! לפי זה, לכאורה יש לחייב את אסתר לשלם על הבקבוקים שאבדו.

אולם בנידון דידן הדבר שונה. כי ההסכם הראשון בין גב' אמוץ לאסתר היה לשמור על הילדים בחצר הבנין. בשלב זה, בקבוקי השתייה עדיין לא נכנסו לתמונה. רק מאוחר יותר, כאשר גב' אמוץ החליטה שכדאי להוציא את הילדים לגינה, היא הוסיפה לכל אחד מהם בקבוק שתייה. הפוסקים כותבים ששומר שכר שבתוך תקופת השמירה הוסיף לו הבעלים פריט נוסף

לשמירה, על הפריט הנוסף דינו כשומר חינם ולא כשומר שכר.² נמצא איפוא שעל הבקבוקים אסתר הינה שומרת חינם.

אי לכך, כיון שאסתר היתה מוחזקת לשמרטפית בוגרת ואחראית ששומרת על הילדים והחפצים הניתנים לה בצורה סבירה, וגם גב' אמוץ הודתה בכך בפה מלא ואמרה שאין לה שום חשד שאסתר "פשעה" בשמירת הבקבוקים, יש לפטור את אסתר מתשלום על הבקבוקים, כדין שומר חינם שפטור מאבידה.

1 שו"ע חו"מ סי' שג ס"ב.
2 נתיבות המשפט סי' שט ס"ק ה; פתחי חושן שאלה ופקדון פ"א הערה ו, ספר מעשה אומן, מרק, עמ' קכב.

בעין משפט

הרב יצחק שלמה קרביצקי שי
מרבני בית ההוראה

המצה מהודרת! אך מצות מצה לא קיימת!

האם יש חובה לשלם על המצות לפני החג?

בספר המנהגים מובא לגבי תשלום עבור ד' המינים לפני החג ש"אין מדקדקין לשלם בעד ארבעת המינים קודם החג דוקא".

אבל רגע לפני שדוחים את מוכר הד' מינים, או מוכר המצות!¹ - המבקש את הכסף המגיע לו, ואומר שאין לו יכולת למכור בהקפה - בתואנה שמנהג חב"ד הוא שאין מדקדקין לשלם לפני החג, ועד שמנהג חב"ד לא לשלם לפני החג², הבה נסקור את ההלכה על כל היבטיה ונראה שבאופן כזה, לא רק שאין זה מנהג חב"ד, אלא שיתכן מאוד שאם לא משלם לו, לא קיים כלל את המצוה!

"לכם"

מנהג זה המובא ב"ספר המנהגים", מתייחס לדין של "לכם"³, שאין אנו חוששים להשיטות שאם לא ישלם

- 1 במאמר זה אנחנו מכילים את דין מכירת ד' מינים ודין מכירת מצות, שגם בהם יש דין שצריך להיות שלו וכדפסק אדה"ז בסימן תנד ס"ט. אמנם עיי' חזון עובדיה ח"ב עמ' קסח שחילק בענין "לכם" בין מצה שיוצא בשאולה לד' מינים. אך אין חילוק זה נוגע להמשך, לגבי דין עייל ונפק אזווי. (אמנם עיי' "תשובות והנהגות" סימן קצ, שלדעתו מחמת סברה זו, ולפי הבנתו בגדר עייל ונפיק אזווי, במצות לא שייך "עייל ונפיק אזווי", ודלא כמשנ"ב דלקמן).
- 2 להעיר מתורת מנחם תשי"ע עמ' 85 "בשנה הראשונה לבואי לכאן בקשתי מהרבי שישלמו לר' ישראל יעקבסאן, שהביא את האתרוגים לפני סוכות, כדי שיהיה "משלכם" בשלימות, והרבי לא רצה. ובספר ימי-מלך עמ' 163 נכתב: הרבי [מוהרי"צ] הגיב אז "האם ר' ישראל זקוק לכסף להוצאות החג?! ומה הבנתו, סיים כ"ק אדמו"ר [מוהר"מ] שליט"א שהרבי דייק לא לשלם לפני החג.
- 3 כדמוכח ממה שבהערות שם מביא רק השיטות בנוגע

לפני החג, יהיה חסר ב"לכם"⁴, אלא שהחפץ נחשב "שלכם" לגמרי, אף אם יסדיר את התשלום רק אחרי החג⁵.

"עייל ונפיק אזווי"

אמנם, יש לידע שישנו עוד דין הנוגע לעניינו, "עייל ונפיק אזווי". בגמ'⁶ נאמר אודות המוכר לחבירו, שאם המוכר היה נצרך למעות, ותבע את מעותיו מן הלוקח ("עייל ונפיק אזווי"), המקח מתבטל. וכן נפסק בהלכה⁷.

4 "לכם", וכן מובן מדברי הרבי מתורת מנחם הנ"ל הע' 2. האחרונים שכתבו כן טענתם והוכחתם מדברי המחנה אפרים בהלכות קנין ומשיכה סימן ב לענין ד' מינים דבעינן "לכם" שיהא שלכם מדאורייתא, דלא יאות עבדי הני אינשי שקונים הר' מינים קודם החג ופורעים לאחר החג, כי ע"י שלא פרעו כשקנו לא הוי שלהם אלא ע"י משיכה דהוי קנין דרבנן, ולהני פוסקים דס"ל דקנין דרבנן לא מהני לצאת ידי חובה מן התורה לא יצאו ידי חובת ד' מינים משלהם מדאורייתא. ואמנם האחרונים פלפלו בדברי המחנה אפרים, ורבים גם חלקו עליו ומכל מקום כתבו דלכתחילה נכון לזוהר בזה ולפרוע קודם החג, והאריך בכל זה בשערי תשובה הלכות סוכה סימן תרנח סק"ד ובמטה אפרים סימן תרכה סעיף י"ז ועוד. וכן כתב שם המשנ"ב בהלכות סוכה סימן תרנח סק"י "ולכתחילה נכון לזוהר בזה ולפרוע קודם החג" עכ"ד. ובספר המנהגים שם ציין לשדי חמד אסיפת דינים מערכת ארבעת המינים סימן ג אות ב, כללים מערכת הלמ"ד קמא אות כד. ושם מבואר מדוע אין חוששין לסברה זו.

- 5 ולהעיר שלמעשה הרבי כן הקפיד לשלם על הד' מינים לפני החג כמובא באוצר מנהגי חב"ד תשרי עמ' ער.
- 6 ב"מ דף עז ע"ב.
- 7 חושן משפט סימן קצ ס"י. ע"ש פרטי הדברים היכא שנתן מקצת דמים, שנחלקו הפוסקים, איזה חלק מן המקח מתבטל, ובאיזה אופן מתבטל. עיי' בהמצויין לקמן הע' 11.

וגדר דין זה של "עייל ונפיק אזווי" שמבטל את המכירה, הוא שהמוכר תובע את הכסף מאת הלוקח, או שגילה דעתו שהולך לבקש ממנו, וצריך לתבוע ממנו לפחות פעמיים⁸, ודוקא ביום המכירה, או ביום שבו סיכמו שישלם לו⁹, אך אם תבע אותו אחר כך לא מהני.

ודין זה נוגע לעניינו בקשר לתשלום עבור המצות: וכמו שכתב המשנה ברורה¹⁰ "ויש עוד פרט שמצוי להיכשל בו, כגון אם קנה מצות ומשכן לרשותו, אם המוכר גילה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה, ועל כן עייל ונפיק אחריו אזווי ומדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מדינא לא קנה וממילא אינו יוצא בהם אחר כך ידי חובת מצה מן התורה".

אמנם בהסכמת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל על ספר ארבעת המינים העיר, דבד' מינים אין חשש שיהיה המוכר עייל ונפיק אזווי ויתבטל המקח, שהרי אין המוכר חפץ בביטול המקח כלל, כיון שאין לו מה לעשות עוד עם הד'

מינים ואדרבה מעדיף שיישאר ביד הלוקח וישלם לו כשיהיו לו מעות.

והנה בכדי להבין את סברת מחלוקתם, יש לברר כמה פרטים בהלכה זו:

היכא שהוא תובע את הכסף, האם המוכר מתבטל מאליו, או שאין זה מתבטל עד שיחליט המוכר לבטל את המכר.

- 8 שם סט"ז. אמנם עיי' במשפ"ש שם, דלא בעינן ב' פעמים אלא בדהו בלך ושוב, אבל אם אמר אין לי מעות ולא אתן לך עד כמה ימים, הוי כעייל ונפיק ב' פעמים, ויכול המוכר לבטל המקח. ועיי' פעמ"ז שדן אם צריך שהפעמיים יהיו ביום אחד.
- 9 שם סט"ז.
- 10 סימן תנד סקט"ז.

היכא שברור לנו שלמרות שהמוכר דחוק לכסף, אין הוא מעוניין בביטול המכירה, האם אז אומרים שאין המכירה בטלה, או שגם במקרה זה מתבטלת המכירה. והנה לגבי השאלה הא', נחלקו הפוסקים¹¹, יש אומרים שהיכא שעיייל ונפיק אזווי המכר מתבטל ממילא, ואין צריך שיחזור בו ויבטל את המקח בפ"י, ויש סוברים שאף כשעייל ונפיק אזווי, מ"מ אין המקח מתבטל ממילא, אלא יש רשות למוכר לבטלו אם רוצה, ואינו מתבטל עד שיבטלו בפירוש.

ונראה שדעתו של הגרש"ז היא שאין המקח מתבטל רק כשברצון המוכר לבטלו, ולכן הקונה ד' מינים א"צ לחשוש שהמוכר יבטל בפ"י שהרי אין לו מה לעשות עמהם, ואדרבה רוצה הוא בקיום המקח. משא"כ לדעת המשנ"ב, עצם זה שהמוכר תובע את כספו, אוטומטית מתבטלת המכירה.

אמנם יש לומר שבאמת גם להגרש"ז היכא שהמוכר עייל ונפיק, המכר מתבטל מאליו, אלא שס"ל שזהו דוקא היכא שיש לתלות שבאמת כן רצון המוכר

לבטל את המכר, אבל היכא שמסברא ברור שהמוכר לא ירצה לבטל, אין הוא בטל מאליו.

היינו שנחלקו המשנ"ב והגרש"ז לדינא, במוכר שהוא עייל ונפיק וצריך לכסף, אך אינו מעוניין לבטל המקח, אם בטל הקנין או לא¹². (היינו שנחלקו בשאלה 2 הנ"ל).

- 11 זה תלוי בביאור שיטות הפוסקים בסוגיא. עיי' ספר נתיבות המבואר, ובאות ה ב"יוסיף נתיב" בסוף הספר, שביאר השיטות בזה. (זה תלוי בביאור פלוגתת הרא"ש והר"ן, עיי' הסמ"ע, ט"ז, ונתיבות, וביאור הגר"א שם. הן לגבי ביטול המקח על מה שכבר שילם, והן לגבי ביטול המקח עבור מה שעדיין לא שילם).
- 12 עיי' בנתיבות המבואר שם, שכתב ב' סברות אלו בדבריהם.

”
**כאן מדובר שהיהודי
 מכר את חמצו בכדי
 שלא יעבור על איסור
 בל יראה ובל ימצא,
 ואיך ניתן לחשוב
 שעבור בצע כסף הוא
 יבטל את המכירה
 ויעבור על בל יראה,**
 ”

דרך חיים

הרב חיים הלל רסקין שי

דיין ומו"צ בבית ההוראה ורב קהילת חב"ד מרכז פ"ת

משלוח המץ שהגיע בפסח

בשבילו, כיוון שהיא כעין 'שליח' שלו, ואין אדם נעשה שליח לאחר נגד רצונו.⁵

מתנה מגוי וחבילה שאינה שלו

כאשר גוי מביא מתנה או חבילה המכילה חמץ ליהודי, יש לבקש מהגוי לקחתה בחזרה. באם לא מתאפשר (לדוגמא, מחשש שהגוי ייעלב), אסור ליהודי להראות שרוצה שחצרו 'תזכה' בחמץ, אלא צריך שלא יהיה ניכר מדבריו או מעשיו שהוא רוצה בחמץ. מטעם זה, אין להורות לגוי שמביא את משלוח החמץ היכן להניח אותו וכו', שהרי בכך מראה שהוא מעוניין בו. אם בכל זאת בחר להניח את המשלוח ברשות היהודי, המשלוח לא עובר לרשותו אף שלא אמר זאת מפורשות, כיוון שמן הסתם הוא לא רוצה שחצרו 'תזכה' עבורו בדבר האסור. אדמו"ר הזקן מוסיף, שטוב להחמיר ולומר בפה שאינו רוצה שחצרו 'תקנה' לו.⁶

במקרה שהניחו סמוך לביתו חבילה שיש בה חמץ, למרות שהיא אינה שלו, מכל מקום מוטל עליו לעשות מחיצה בגובה עשרה טפחים (בדיוק כפי שנוהגים כשיש בבית חמץ שנמכר לגוי מתוך חשש שמא יבוא לאוכלו. חשש זה נכון גם כאן בנידון, ובפרט שלחמץ זה אין בעלים שדורשים אותו והוא הפקר).

אם חבילה הנ"ל הגיעה ביום טוב, יש לכפות עליה כלי (אם היא מונחת בקופסא - זה מספיק ואין צורך נוסף).⁷

למעשה

אין לזכות בחמץ. ובנוסף יש לומר לגוי לקחת החבילה בחזרה או להוציאה לרחוב וכאשר זה לא אפשרי יש לשים לב שהחמץ יהא במקום מיוחד (מאחרי מחיצה וכיוצ"ב) שלא יבוא בטעות לאכלה.⁸

- 5) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סי' תמח ס"ג.
- 6) שו"ע אדה"ז שם ובס"ד וכן ערוה"ש סי' תמח ס"ד.
- 7) שם וראה שו"ע אדה"ז סי' תמ ס"ג וס"ה.
- 8) וראה שו"ע אדה"ז סי' תמו ס"ז שלא יגע בחמץ (היום בד"כ החמץ עטוף) וע"פ מו"כ סי' תמ ס"ה כאשר יכול יש להוציא החמץ הזה מרשותו לגמרי.

התורה אסרה על יהודי להחזיק ברשותו כזית חמץ במשך חג הפסח, ואם החזיק הוא עובר על הלאו "כל יראה וכל ימצא" (מדרכנו האיסור חל גם בפחות מכזית, שיש עליו שם אוכל).¹

המחזיק ברשותו חמץ, אף לזמן קצר ביותר עובר הוא על האיסור, וכל רגע נוסף שהחמץ נשאר ברשותו הוא עובר שוב ושוב על האיסור, אלא אם כן הוא נמצא בהליך ביעורו והסרתו מרשותו ומהעולם.²

בכדי להעביר חפץ מרשותו, לרשות אדם אחר (על פי הלכה), עליו להקנותו. אם אינו עושה מעשה קניין, החפץ לא משנה רשות, אף אם סוכם כן. בכדי לקנות/להעבירו לרשותו חובה על האדם, להשתמש באחד הקניינים, (הגבהה, משיכה, קניין סודר, קניין חצר, סיטומתא ועוד).³ הקניין צריך להעשות על דעת הקונה, זאת אומרת אדם שמושך או מגביה חפץ בלי כוונה לקנות אותו, לא קונה, והחפץ לא עובר לרשותו. קיים בהלכה מושג של קניין שנעשה בלי רצון אקטיבי של הבעלים, כגון 'חצר המשתמרת' - חצר שחפצים שאינם שלו נשמרים בתוכה - בעל החצר 'זוכה' בחפצים שלא מדעתו והם עוברים לרשותו. דוגמה נוספת, הדין האומר שאחר יכול לעשות קניין בשבילו "זכין לאדם שלא מדעתו". אך במקרה שהזוכה לא מעוניין בקניין, הקניינים שנעשו עבורו שלא מדעתו לא יועילו.⁴

קניין חצר במרכסת

כאשר חברת משלוחים מניחה חבילה במרכסת הבית או בתא הדואר, במקרים רבים מתבצעת בכך 'זכיה' - החפץ עובר לרשות המקבל, מדין 'חצר המשתמרת'. אבל בפסח, כאשר אין ברצונו לקבל לבעלותו את החמץ שהובא לרשותו, ממילא חצרו לא 'תזכה'

- 1) הקדמה שו"ע אדה"ז הלכות פסח, שו"ע אדה"ז או"ח סי' תמ ס"א.
- 2) ראה שו"ע אדה"ז סי' תלד ס"ו.
- 3) שו"ע חושן משפט סי' קפט ס"א. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' מכירה ס"א.
- 4) ראה שו"ע חו"מ סי' ר ס"א וסי' רסח ס"ג.

יבטל את המקח בפי' ויעבור בזדון על איסור כל יראה.¹⁶

ולפי זה, הוא הדין בנידון שלנו, היכא שהמוכר עומד על שלו שהוא זקוק לכסף, ואין לו יכולת למכור בהקפה, ומנדנד לקונה כמה פעמים, בין אם מדובר בשעת המכירה, ובין אם מדובר ביום בו קבעו שהקונה אמור לשלם¹⁷, שאם הקונה משתמט מלשלם, הרי המכר מתבטל, למרות שאין המוכר מעוניין בביטול המקח, כי אין לו מה לעשות עם הסחורה, ונמצא שהקונה לא קנה את המצות, ולא קיים את המצוה, וכפי שפסק ה"משנה ברורה"¹⁸.

העולה לדינא:

מנהגנו שאין אנו מקפידים לשלם לפני החג בכדי שיהיה "לכם", ומ"מ אם המוכר תובע מעותיו, ואינו מוכן למכור בהקפה, על פי דין חייבים לשלם, ואם לאו, לכמה פוסקים, ולכאורה גם לפי אדה"ז, לא קנה, ולא יצא ידי חובתו.¹⁹

16) אמנם אדה"ז חשש לענין חמץ שיש בו איסור כרת, אבל מכיון שכאן איירי בדין דאורייתא, שהרי ה"לכם" הוא דין דאורייתא (כפי שמבאר אדה"ז בשולחנו בסמין תנ"ד סעיף ט'), הרי אנתנו צריכים לחשוש לשיטה זו, ואין מקום לומר שזהו רק בכרת החמור. ובפרט שנראה שלמד שזהו הגדר של עייל ונפיק אזווי בסוגיא. אמנם יתכן עדיין שיש לחלק עוד בין חמץ, לנידון דידן דמצה, ולכן כתבנו ש"לכאורה" כן הוא דעת אדה"ז. ולהעיר גם מלשון אדמו"ר הרי"ץ שבהערה 2 "האם ר' ישראל זקוק לכסף?" משמע שאם הוא צריך לכסף יש לשלם לו. ויתכן שזהו גם מצד דין זה של "עייל ונפיק אזווי". (עכ"פ היכא שמבקש תשלום).

17) כפי שכתבנו לעיל מסימן קצ סט"ו.

18) דבר זה מצוי יותר בקניית ערבות, שאומרים למוכר שמיד יביאו כסף, והמוכר מבקש כמה פעמים, ודוחים אותו, ומשלמים רק בחול המועד.

19) ויש להעיר עוד לגבי קניית המצות: א. לקנות מסוחר ירא שמים. דחשש זה שמשמטים מלשלם בזמן שקבעו מצוי לפעמים אצל הסוחרים, שקובעים עם המגדלים של הד' מינים, או עם מאפייט המצות זמן לשלם, ואחר כך משתמטים מלשלם בזמן. והרי אם הסוחרים לא קנו, הרי גם הקונים מהם לא קנו. (תשובות והנהגות סימן קצ) ב. להיזהר שאם משלמים בצ'ק דחוי, שיהיה כיסוי לצ'ק, כי אם יחזור הצ'ק, י"א שהמקח בטל, ולא יצא ידי חובת המצוה, דהוי כאילו התנו שהמקח יחול רק אם יהיה כיסוי לצ'ק. (תשובות והנהגות סימן קצב) ג. להעיר מספר "מצות מצוה" פ"א הע' ד, שאם שכח בסוף מלשלם, הוי כביטול המכר למפרע, ולא יצא ידי חובה, דאדעתא דהכי - שלא ישלם כלל- לא מכר לו. והגם שאין דבריו מוכרחים, אך מ"מ החכם עיניו בראשו.

ועתה יש לברר דעת אדה"ז בנידון זה. הנה ידוע שבמכירת חמץ תיקן אדה"ז תקנה מיוחדת של "ערב קבלן", וזאת משום שחשש שמא הישראל שמכר את חמצו לגוי יחזור ויתבע את דמי החמץ - "עייל ונפיק אזווי", ולפי חלק מהראשונים¹³ תתבטל המכירה, ולכן יש למכור את החמץ על ידי "ערב קבלן", כך שאין שום קשר בין היהודי המוכר לבין הגוי, ושוב אין חשש שתתבטל המכירה.

והנה גוף החשש אינו מובן, הרי כאן מדובר שהיהודי מכר את חמצו בכדי שלא יעבור על איסור כל יראה וכל ימצא, ואין ניתן לחשוב שעבור בצע כסף הוא יבטל את המכירה ויעבור על כל יראה, ובכלל איזה עייל ונפיק אזווי שייך כאן?

וכן הקשה ה"שדי חמד"¹⁴ על חשש האמור של אדה"ז: "וכתבתי לדבר פשוט שבמכירות הללו לא חשבינו להישראל עייל ונפיק אזווי, ואין כוונתו אלא להינצל מאיסור ולא ייתן עיניו בממון"¹⁵.

הרי שה"שדי חמד" סובר כסברת הגר"ז, שאם ברור לנו שהישראל אינו מעוניין בביטול המקח, אף שדחוק לכסף, שוב אין המקח מתבטל. אך שיטת אדה"ז לכאורה הוא שעצם המעשה, שהמוכר עייל ונפיק אזווי, מבטל הוא את המכירה, ואפילו אם אינו רוצה בביטול המכירה. וכמו כן נראה מוכח שסובר גם שהמכר מתבטל ממילא, דהרי אין חשש שהישראל

13) עיי' בכל זה בספר סדר מכירת חמץ להרשב"ב לזין הערות 24-26. ושם הראשונים אלו סוברים שאפילו אם "זקף במלוה" את יתרת החוב של הגוי, מ"מ לא מהני היכא שעייל ונפיק אזווי.

14) מערכת חמץ ומצה ד"ה אפריון.

15) עיי' בסדר מכירת חמץ שם שנתאמץ לתרץ קושיית השדי חמד. וכן בספר מכירת חמץ בערב קבלן עמ' קכח כתב ביאור לתרץ. אמנם לפי דברינו הביאור הוא פשוט, שחוששים שמא היהודי ידחק באינו יהודי לשלם את הכסף, מפני שזקוק לכסף, ואף שאינו רוצה לבטל המקח, מ"מ עצם התביעה מהגוי גורמת שהמקח יבטל מאליו וממילא. (וכמדויק בלשון הצ"צ שאחרי שתיקנו שיהיה ערב קבלן, "הרי אינו דוחק לקבל שאר המעות מהאינו יהודי", היינו שבלי הערב קבלן חוששין שהישראל ידחק את הגוי לשלם. שאז חל דין עייל ונפיק אזווי, וכמבואר לעיל משולחן ערוך שבעיני תביעת המוכר להיות נחשב עייל ונפיק אזווי). והגם שמפורש בשטר שלא יגבה את הכסף עד אחר החג, מ"מ הרי כתבו המחבר בסמין קצ סט"ז, ובסמ"ע שם, שאם תובע את הכסף ביום שלפני הזמן שקבעו, - ובנדון דידן, יום האחרון של פסח - שוב חשיב עייל ונפיק אזווי. ובכל אופן, גם לפי ביאור הרב לזין שם שאירי שיתבע את הגוי אחר הפסח, מ"מ מוכח שסובר כמו הראשונים שבעייל ונפיק אזווי המקח מתבטל מאליו, למרות שאינו רוצה שהמקח יבטל למפרע ויעבור על ב"י וכו'.

עבדים היינו או עבדים אנהנו?

"כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" ודרשו חז"ל² "עבדי הם אבל לא עבדים לעבדים".

עוד נאמר: "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד.. כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד. לא תרדה בו בפרך ויראת מאלקיך".³

פסוקים אלו מהווים אבני יסוד ומלמדים על היחס של התורה לעובדים. אחרי גאולת מצרים רצון הקב"ה שנהיה רק לו לעבדים, ולא עבדים לבני בשר ודם. אחד הביטויים לכך הוא ששכיר רשאי לחזור בו ולבטל את העבודה אימת שרוצה (אם אינו גורם הפסד למעביד) זאת כדי שלא יאלץ אדם לעבוד שלא מרצונו⁴. וכן, במקרים מסוימים, אין העובד רשאי לחתום חוזה עבודה ליותר משלש שנים רצופות, כיון שביותר מכך נכנס הוא לגדר עבד⁵.

כמו כן, למרות ה"עבדות" שהעובד קיבל עליו כביכול, אין לנהוג בו גנאי ובזיון, אלא כבוד ואחווה⁶. וכפי שכתב הרמב"ם⁷: "כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך.. אסור לישראל שקנהו להעבידו בדברים בוזים שהם מיוחדים לעשות העבדים". זאת חוץ מהאיסור להכלים

זמן חירותנו בפתח, וכולנו נערכים לליל הסדר. "עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם" נקרא בשמחה, לצד פסוקי שבח והודיה לה' על גאולתנו ביד רמה. אך לא מעט ישאלו: "עבדים היינו" או שמא "עבדים אנהנו"? הרי כחסידיים למדנו לא פעם שעד ביאת משיח צדקינו "אכתי עבדי אחשוורוש אנן" ומוטל עלינו לצאת מ"מצרים", מהמצרים ומההגבלות שבתוכנו, להגיע לגאולה פרטית ובכך לגרום לגאולה הכללית, האמיתית והשלימה.

חני המזכירה לא יושבת בנחת בשולחן החג, מרגישה היא שעדיין לא עזבה את מצרים, אמנם "פרעה" אינו שמה של מנהלת המשרד שבו היא עובדת, אבל בהחלט מרגישה שעובדת "עבודת פרך". לחצים, ביקורת לא פוסקת, השפלות, יחס מזלזל ופוגעני.

ר' מוישי המלמד גם הוא במבוכה, תפקידו ללמד את ילדי החיידר, אך פעמים רבות מוצא את עצמו, לבקשת המנהל, מטפל בענייני המשרד וניירת המוסד. איציק משגיח הכשרות מתלונן גם הוא: "תפקידי הוא לפקח ולדאוג שהכל כשר למהדרין, לא לקלף תפוחי אדמה ולנקות את השולחנות אחרי הסועדים".

בשורות הבאות נדון בעז"ה בכמה דינים הנוגעים ליחסי עובד ומעביד.

חוק ההתעמרות בעבודה

בשנים אחרונות הועלתה בכנסת הצעת חוק על התעמרות בעבודה. התעמרות בעבודה מתבטאת ביחס פוגעני ומזלזל של המעביד כלפי העובד, החוזר ונשנה, עם או בלי מילים. התנהגות זו כבר הוכיחה את הנזק הרב שהיא גורמת, פגיעה חמורה בביטחון העצמי, דיכאון, טראומה, עד כדי צורך בטיפול פסיכולוגי, ובמקרים קיצוניים לגרוע הרבה יותר.

לפני אלפי שנים תורתנו הנצחית כבר הקדישה לכך כמה פסוקים:

ולבייש כל יהודי באשר הוא, ולכן, על המעביד לנהוג עם שכירו במידת אהבה וכבוד, עין טובה ונדיבות לב, ולפנים משורת הדין⁸.

מעשה שהיה בנערה ששכרה כמשרתת, גבירתה היתה אשה קפדנית וקשה, היתה מתנהגת עימה ביחס משפיל ומכבידה עליה עול שלא כמנהג העולם, עד כדי כך שהיתה גם מונעת ממנה פת לחם. נקעה נפשה של אותה נערה מהיחס הפוגעני שקיבלה, וברחה מגבירתה לחפש משפחה אחרת, ואף הסכימה לעבוד תמורת מזונותיה בלבד, ללא תשלום נוסף.

הסיפור הגיע אל שולחנו של בעל החוות יאיר⁹, ותוך התייחסות למנהג המדינה, קבע הוא לטובת המשרתת, שאסור לגבירה להכביד עול על המשרתת כל עוד אין המנהג ברור, שהרי הקב"ה אמר "עבדי הם ולא עבדים לעבדים".

עם זאת, מוטל על העובד לנהוג בנאמנות, להתמסר לעבודה ולעבוד בכל כוחו. הנהגה זו מציינו אצל יעקב אבינו שאמר לרחל וללאה¹⁰ "כי בכל כוחי עבדתי את אביכן", ובזכות זה נטל שכרו גם בעולם הזה. "כך אדמו"ר מסביר¹¹ שהמסירות למעסיק נובעת לא רק מצד יושר ונאמנות או חובה כלפי המעביד, אלא מחמת שגופו של העובד קנוי למעביד.

מסירות זו של העובד באה לידי ביטוי גם מחוץ למסגרת העבודה. העובד צריך להישמר מכל דבר חריג העלול להחליש אותו באופן שיפגע בעבודתו. לכן, אסור עליו לעבוד בלילות כשיש לו משרה ביום, אסור לו להרעיב את עצמו או לאכול יותר על המידה וכו' כדי שלא להחליש את כוחו לעבודה¹².

שינוי עבודה

מעביד הדורש משכירו¹³ לעסוק בחלק מהזמן במלאכות שאינן קשורות למלאכתו שלשמה נשכר, יש לדון עד כמה יכול הוא להכריח את העובד. נקדים שישנם שלושה רבדים המסדירים את תנאי העבודה שבין עובד ומעביד: א. חוקי התורה. ב. מנהג המדינה. ג. הסכם או חוזה עבודה¹⁴.

- 8) כמ"ש "למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור". משלי ב.כ. וראה המעשה המובא בגמרא בב"מ פג ע"א.
- 9) שו"ת חוות יאיר סי' קו.
- 10) ויצא לאו.
- 11) לקו"ש חכ"ה פ' ויצא.
- 12) שו"ע סי' שלז סי"ט, שו"ע"ר הל' שאלה ושכירות וחסומה ס"כ. וראה גם שו"ת משפטי עוזיאל ח"ד סי' מב.
- 13) דהיינו אדם שנשכר לפי זמן. והקצות סי' שיא סק"א סובר שה"ה בקבלן.
- 14) עיין בשו"ת הריב"ש סי' תעה, ששכירות של פועל לא צריכה

כאשר באים לפתח בית הדין שני אנשים המתווכחים על זכויותיהם, ההסכם ביניהם הינו הדבר הראשון שנבדק. התורה מתייחסת להסכם כ"כוח" החזק ביותר, אפילו יותר ממשפטי התורה ומנהג המדינה, כי כלל הוא בידינו ש"דבר שבממון תנאו קיים". כאשר לא סיכמו דבר ניתנת חשיבות למנהג המדינה, מכיון שאנו משערים שעל דעת המנהג הוא נשכר וכלשון המשנה¹⁵ "הכל כמנהג המדינה". אך אם גם המנהג אינו ברור נחזור לדון על פי חוקי התורה¹⁶.

הבעיות מתחילות כשאין הדברים ברורים, בעת עריכת החוזה או ההסכם לא תמיד חושבים על כל הפרטים, באותם הפרטים לא תמיד המנהג ברור. בשורות הבאות נלמד מה דעת התורה בנושא.

א. אם מתחילתו נשכר העובד בלי שסיכמו ביניהם על סוג העבודה, מה שמכונה בשפה ההלכתית "שכרו סתם", גם אם נתן לו בתחילה מלאכה מסויימת רשאי המעביד לשנות את הדבר תוך תקופת השכירות, ולתת לו מלאכה קשה יותר¹⁷. (במקרה שהספיק לעבוד במלאכה מסויימת תקופה ארוכה יתכן שאין המעביד יכול לשנות לו למלאכה קשה יותר, ויש לדון בזה כל מקרה לגופו¹⁸).

ב. אבל אם נשכר לעבודה מוגדרת כמו עבודה משרדית, מלמד בחיידר, משגיח כשרות או כל מלאכה מוגדרת אחרת, אם הושלמה המלאכה שלשמה נשכר לפני סוף זמן השכירות, יוכל לתת לו מלאכה אחרת כדי להשלים את הזמן, בתנאי שהיא זהה למלאכה הראשונה ברמת הקושי או קלה יותר¹⁹. אך לא יוכל לתת לו מלאכה קשה יותר, אלא אם כן מוסיף לו על שכרו בהתאם לקושי, וגם זאת בתנאי שיש אומדנא שזו מלאכה שהיה מוכן לעבוד תמורת העלאה בשכר²⁰, הרי ברור שלא ניתן לכופף על העובד

חוזה או קנין דווקא, אלא אפילו הסכם בע"פ מועיל. במקרה זה ההתחייבות תתחיל מאז תחילת העבודה.

15) בב"מ פג ע"ב.

16) סי' שלא ס"א.

17) שו"ע סי' שלה ס"א. וכתב הטעם בסמ"ע שם סק"ג שמכיון שלא הגדיר לו את המלאכה מראש, היה יכול לתת לו את המלאכה הקשה כבר בהתחלה.

18) מנחת צבי ח"ב סי' א אות י.

19) בב"מ עז ע"א, סי' שלה ס"א. מש"כ שדווקא כשהושלמה המלאכה הוא ע"פ מש"כ השו"ע "ונשלמה בחצי היום". וכן למד הערוך השלחן שם אות א שכל עוד שלא נשלמה המלאכה אינו יכול לתת לו מלאכה אחרת. וכ"ה בחזון יחזקאל בב"ק פ"ז ג, נתיבות שכיר פל"ב אות ז. אך הפתחי חושן ח"ד פ"ב הערה כא נראה שאינו מחלק בכך.

20) רמ"א שם בשם י"א. וראה ערוך השלחן שם אות ג. ועיין נתיבות סי' שלג סק"ז שמגביל הוראה זו למקרה והעובד דורש לקבל כל שכרו מדין מוזיק. ועיין נתיבות שם סק"ד.

פסקי דינים עפ"י רבותינו נשיאנו

הרב יוסף יצחק בריקש שי
מרבני בית ההוראה

שמירת הגוף והנפש

- א. אדם המקיף משניתו צריך לשהות מעט על מיטתו קודם שיעמוד על רגליו⁸. כמו כן בסיום אכילה (ראה הערה⁹) או שתיה ישהה מעט לפני שיעמוד¹⁰.
- ב. אין לעבור ליד קיר נטוי, שמא יפול בעוברו לידו¹¹. מסיבה זו, אין לעבור על גשר רעוע מחשש לקריסתו¹², וכן אין להיכנס לחורבה¹³ העלולה ליפול.
- ג. אף לחורבה יציבה וחזקה אין להיכנס ביחידות - משום חשש שיש בה מזיקין¹⁴.
- ד. אין לישון בבית הקברות¹⁵.

- 8 שוע"ר שם. וראה גם בשוע"ר או"ח מהדו"ק ומדהו"ב סי' א ס"ו, ובמהדו"ב כתב "ישהה מעט עד שיגמור נוסח זה (מודה אני) בעודו שוכב או יושב".
- 9 דווקא שאכל כדי שובעו, אך אכל מעט אין לחשוש. כה"ח יו"ד סי' קטז ספ"ט. ומקורו מרש"י על הגמרא (שבת קכט, ב): "ה' דברים קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שנתו ועמד ישן ועמד הקיז דם ועמד שימש מטתו ועמד". ומבאר רש"י שם ד"ה אכל ועמד: "מיהר לעמוד פתאום אחר שאכל שובעו". וכ"ה בגיטין ע"ע"א.
- 10 שוע"ר שם.
- 11 ר"ה טז ע"ב. וכתב רש"י שם ד"ה קיר נטוי: "ועובר תחתיו מזכיר עוונותיו שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס ומתוך כך הוא נבדק". שוע"ר הל' שמירת גוף ונפש ס"ו.
- 12 רמב"ם שם. ש"ך שם סק"ג. לגבי מקור הדברים, יש שציניו שהוא מירושלמי שבת פ"ב ה"ו. אך הש"ך כתב: "והוא מן הש"ס דאיתא בכ"מ לשם". ויש לעיין בזה, כי הכס"מ הביא מקור לקיר נטוי וחורבה בלבד, ולא הביא מקור לגשר רעוע. ואפשר לומר דאכן הכס"מ לא מצא מקור בבבלי, וכנראה המקור הוא בירושלמי שם. ועי"ל בהמקור הוא בשבת לב ע"א. אך שם משמע דכל גשר הוא מקום סכנה ולא דוקא רעוע.
- 13 שוע"ר שם ס"ו.
- 14 בגמרא ברכות ג ע"א מובא שאסור להיכנס לחורבה משום: א. חשד (זנות - רש"י). ב. מפולת (חומת החורבה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו - רש"י). ג. מזיקין. בשוע"ר או"ח סי' צ ס"ה כתב אדה"ז שאסור להיכנס לחורבה כדי להתפלל משום ג' הטעמים הנ"ל, ולכן במצבים שאין לחשוש לטעמים אלו מותר להיכנס, כגון במקום שאין לחשוש שמא יש זונה, החורבה נראית בריאה וחזקה ונכנסים שני אנשים, שאז אין לחשוש להיזק של מזיקין, ברכות מג ע"ב.
- 15 שוע"ר שם. ובי"ד סי' א סל"ז: "הלן בבית קברות דרך שטות

נאמר בתורה! "השמר לך ושמור נפשך מאד" - מצות עשה על האדם להסיר מכשולים ומפגעים בטיחותיים העלולים לסכן חיי אדם, וכן לנקוט צעדים על מנת להשמר ממפגעים קיימים.

על בסיס זה² אסרו חז"ל להכנס למצבים שונים שיש בהם סכנת נפשות³, ואף ענשו במכת מרדות את העובר על דבריהם. אין הדבר בבחירתו של האדם, לסכן את עצמו ולומר שאינו חושש מכך, אלא הדבר אסור על כל אחד ואחד⁴.

ההקפדה על דינים אלו באה לידי ביטוי בקביעת הגמרא: "חמירא סכנתא מאיסורא"⁵ - פסיקת ההלכה בתחום זה תהא מחמירה יותר מאיסורים אחרים. כמו כן, השומר ונזהר בדברים אלו זוכה ש"תבוא עליו ברכת טוב"⁶.

סיבות נוספות, כמו רוח רעה, מזיקים, וסכנות גופניות (שאינן סכנת מוות), הביאו את חז"ל להנחיות ואיסורים נוספים, המקיפים את כל חיי האדם.

להלן נפרט מספר הוראות למעשה⁷ בנושאים הללו, שהובאו להלכה בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן:

- 1 דברים ד, ט.
- 2 ראה סמ"ע חו"מ סי' תכז סק"ב.
- 3 טעם הדבר: "הקב"ה ברא את העולם בחסדו כדי להטיב לנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו... וליתן שכר טוב בעמלם, והמסכן עצמו - כאילו מואס ברצון בוראו, ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו, ואין לך זלזול ואפקירותא גדול מזה" (באר הגולה חו"מ סי' תכז ס"צ).
- 4 שוע"ר הלכות שמירת גוף ונפש סעיף ה.
- 5 חולין ט, א. רמ"א יו"ד סי' קטז ס"ה.
- 6 כך הוא לשון סיום השו"ע חו"מ סי' תכז ס"י. ומוסיף הט"ז ד"ה עליו תבוא: "לא די לאדם שיציל עצמו מהיזק אלא עוד נותנין שכר על זה".
- 7 בשוע"ר הלכות שמירת גוף ונפש מובאים על כך דינים רבים, לגבי אחד מהם כתב הרבי (יובא לקמן) ש"דשו בה רבים" ו"שומר פתאים ה'", ואין צריך להקפיד בזה. לכן, הבאנו כאן רק את אלו שמצוי בין אנ"ש להקפיד בהם. כמו כן, מחמת קוצר היריעה השמטנו נושאים ארוכים, כמו משקים שנתגלו ועוד.

להיזהר שהדבר לא יפגע בדרך כנות ישראל וצניעותם, גם כאשר אין איסור בדבר²⁵.

סיכום הדברים למעשה:

בנידון דידן, כאשר קיים חוזה עם תנאי עבודה מפורטים, אין שאלה ונדון לפי המוסכם בחוזה. זאת גם אם סיכמו ביניהם שהעובד יעשה עבודה בזויה וקשה. עם זאת נציין כאן מה שכתב בספר חסידים²⁶: "אם השכיר אחד לעשות מלאכתו.. לא יטריחנו יותר מדאי או ממה שהתנה עמו להכריחו ואין להתנות עם אדם יותר על מה שיכול לעשות.. אע"פ שזה מתרצה אסור לו להטריחו יותר מאשר יכול לסבול". במילים אחרות גם אם התנה עימו וסיכמו ביניהם, יזהר שלא להטריחו, ולא יתנה עמו מלכתחילה דבר שיודע שאינו יכול לעשות.

ברם, אם לא היה הסכם ביניהם נהג ע"פ מנהג המדינה. אך פעמים רבות שעל פרטים מסויימים גם מנהג המדינה אינו ברור, בזה נחזור לדין תורה:

ובכן, למנהלת משרדה של חני המזכירה נזכיר, שלדרוש מהעובדים זה לגיטימי, העובד צריך להראות נאמנות ומסירות לעבודתו, אך משעבוד מצרים כבר יצאנו, ואיננו עבדים לאף אחד כי אם לה' אחד. לכל עובד מגיע את הכבוד וההערכה הראויים לו, וברור שאין לנצל דרג גבוה בעבודה כדי להכלים, לבייש ולהשפיל. הלא כתב הרמב"ם²⁷ אף לגבי עבד כנעני, ש"ממדת חסידות ודרכי חכמה.. לא לבזהו.. ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עימו בנחת", כ"ש וק"ו לעבדי ה', שבני מלכים הם.

מעבידו של ר' מוישי המלמד לא יוכל לכפות עליו לעבוד בעבודה משרדית בניגוד לרצונו היות ואין זה אומנותו וגם זה יכול להיחשב כנוק עבדו. אך יוכל לתת לו כיתת תלמידים אחרת²⁸. וכן, בנוגע למשגיח הכשרות נלך ע"פ המנהג, ואם אין מנהג, יוכל לתת לו מלאכה שאינה נחשבת בזויה או כבידה יותר בניגוד לרצונו.

יהי רצון שע"י הזהירות בכבוד ובאחוה שבין אדם לחבירו נזכה לחירות האמיתית בביתא משיח צדקינו בקרוב ממש.

- 25 יתכן שהדבר משתנה לפי המקום והזמן, אך בכל אופן זהו ענין שיש לתת עליו את הדעת. עיין אמרי יעקב סי' יא ס"י.
- 26 סי' תתרעד. וכתב המג"א סי' קסט סק"א לגבי אכילת השמש שלא מהני תנאי מדבר המצער, ואולי יש לומר שהוא הדין במלאכה המצערת.
- 27 הלכות עבדים פ"ט ה"ח. ובפרט כלפי נשי ובנות ישראל שיש להיזהר בזה עוד יותר. ראה לקו"ש חכ"ו עמ' 373.
- 28 רמ"א סי' שלה ס"א, סמ"ע שם סק"ה.

לעבור למלאכה שלגמרי אינה בתחום אומנותו, כגון לומר לרופא לעבוד בבנייה, גם לא תמורת העלאה בשכר²¹. יש לזכור שביד העובד לבחור לקבל תשלום רק על השעות שעבד עד עתה.

נוסיף שפעמים ישנה מלאכה הזוהר ברמת הקושי, אך מתחילה לא היה מוכן לעבוד בעבודה כזו, ולכן, באופן ממושך תוכל להיחשב למלאכה קשה יותר. זה נתון לתשומת לב המעביד ולראות עיני הדיינים.

נקודה חשובה: ישנם עבודות מסויימות שהבטלה מאותה מלאכה מזיקה לעובד, לדוגמא: מלמד, אם מבקשים ממנו לעשות דבר אחר מאשר ללמוד וללמד, ה"ז נחשב למלאכה קשה יותר, כיון שעצם הלימוד מועיל גם עבורו, ובטלה מלימוד מזיקה לו²². במקרים אלו לא יוכל המעביד לדרוש מהמלמד לעסוק עבורו במלאכה שאינה למידה, כגון עבודה משרדית וכדומה.

עבודות בזויות ושמירה על הצניעות

מובן שגם כאשר ניתן לתת לעובד עבודות אחרות, לא יוכל לתת לו עבודות בזויות בניגוד לרצונו. כפי נאמר "לא תעבד בו עבודת עבד" כנזכר לעיל. כמו"כ אם נשכר לאומנות מסוימת, לא יוכל לתת לו עבודות ביתיות או פרטיות, כמו לעשות לו קניות עבור הבית, סידורי בנק לחשבוננו הפרטי וכו'. אלא אם כן התנו זאת בחוזה או שכך מנהג המדינה. ממידת חסידות, יש להימנע מלתת לו עבודה בזויה, גם כאשר המנהג כך²³.

רבי ישראל מברונא דן בתשובותיו²⁴ על מעסיק שהיה שולח את הנערה המשרתת בביתו, ללכת יחידית אל השוק ובתי הגויים יחידית. המשרתת טענה: "שכרתי לשרת כדרך המשרתות בבית, ולא כדרך האנשים היוצאים בחוץ". רבי ישראל השיב שהמעסיק אינו יכול לכופה להיכנס יחידית בשווקים או בבתי הגויים. אף במקום שאין בעיה של יחוד, כגון שרבים רגילים להיכנס לשם אינו יכול לכופו כיון שיש נשים הנוהגות בצניעות או מפחדות לילך במקומות כאלו.

לפי זה, בנוגע להעסקת נשים, מתווסף גם הפן הערכי. במקרים שמותר למעסיק לתת להן עבודה אחרת, יש

- 21 מנחת צבי ח"ב סי' א אות ט.
- 22 סי' שלה ס"א, רמ"א שם. סמ"ע שם סק"ד. רמ"א סי' שלד ס"ד: "דכל לומדי תורה יותר נוה להם ללמוד מליך בטל". ועיין שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רפה: "מלאכת הלמוד יש תועלת גם למלמד ולפיכך אינו יכול לשנותו למלאכה אחרת". וביאר דבריו הפתחי חושן פ"ב הערה לב שכל מלאכה אחרת לגבי מלמד הוי כמלאכה כבידה. ע"כ. אלא אם כן נראה לבית דין שנוח לו בבטלה.
- 23 עיין ר"ח ביומא כ ע"ב. ובשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ריח.
- 24 שו"ת מוהר"ר ישראל מברונא סי' רמא. ועיין שו"ת שבט הלוי שם.

ענייני דיומא

הרב שמואל גדישי
מרבני בית ההוראה

פירוט מקומות החמץ

אמנם בשטר המכירה של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו
אנו מוצאים לשון כללית יותר, ולא מפורט המקומות
שבהם מונח החמץ, וז"ל "שיש לי פה [כאן צוינו כתובות
הבתים] מונח בכל הנ"ל במקומות מיוחדים". ומשמעות
הדברים נראה שהיו מקומות החמץ מיוחדים וניכרים
ואליהם צוין בשטר המכירה.⁷

ונוסח זה נוח וקל יותר לכותבו ומועיל ג"כ לפטור
את הבעיה של 'דבר שאינו מסויים', וכמובא בשו"ת
צמח צדק (או"ח סימן מ"ה אות ד') שאף אם כתב סתם
'שמשכיר את כל המקומות שהחמץ מונח בהם' ולא
פירט את המקומות מ"מ חשיב ל'דבר מסויים' משום
שנתן סימן בדבריו, אלו הם החדרים שמשכיר לו, והם
החדרים שבהם נמצאים החמץ.⁸ - ומזה נראה שכ"ש
הוא, שאם גם מסמנים את מקומות החמץ שבבית,
ועושים סימני היכר לידע אלו מקומות הם מקומות
החמץ, נחשב שפיר ל'דבר מסויים' והוי קנין גמור, ואין
צריכים עוד לפרוט ולציין את מקומות החמץ.

היוצא מדברינו: א. אין חובה לפרט את מקומות החמץ,
ומספיק לציין את כתובת מקום החמץ המדוייקת
ושמוכר את כל המקומות המסומנים בו. ב. לסמן
בפועל את כל המקומות שבהם החמץ שנמכר. ג. סימון
המקומות שיש בהם חמץ הוא גם לתועלת עצם המכירה
ולא רק כדי שלא יבוא לאכול את החמץ.⁹

במכירת חמץ הנעשית קודם לפסח אנו מוכרים את
החמץ שברשותינו ובנוסף לזה גם משכירים לגוי את
המקומות שבהם נמצא החמץ.¹ ונבוא לברר האם
צריכים אנו לפרט ולציין בשטר ההרשאה לרב, את כל
המקומות המדוייקים שבהם נמצא החמץ?²

אחד מיסודות הקנין והמשא-ומתן הוא, שתהיה גמירות
דעת למוכר למכור ולקונה לקנות. וישנם דיעות שאחד
הדברים המונעים את גמירות דעת הקונה לקנות, הוא
'דבר שאינו מסויים'. דהיינו, שאדם הקונה דבר מה
ואינו יודע מה בדיוק הוא קונה זהו חסרון בגמירות
הדעת שלו וכתוצאה מזה אין הקנין חל, ולכן המוכר
לחבירו קרקע מנכסיו ולא פירט לו איזו קרקע אין הקנין
חל.³ - ולפי זה נמצא שלדיעות אלו אכן צריכים אנו
לפרוט ולציין את כל המקומות שבהם נמצא החמץ כדי
שידע הגוי אלו מקומות וחדרים שוכר הוא מאיתנו, על
מנת שתהיה השכירות קיימת כדין.⁴

ואכן בשטר המכירה שסידר אדמוה"ז כתב "כל מיני
חמץ שיש לי בחדר פלוני ופלוני המסומן במצריי",
ומשמע שהצריך לפרט את המקומות שבהם נמצא
החמץ הנמכר והם גם המקומות שאותם משכירים
לגוי. וכן כתב כ"ק אדמו"ר צמח צדק, וכן הוא בשטרות
המכירה של רבותינו נשיאנו כ"ק אדמו"ר מהר"ש, כ"ק
אדמו"ר הרשב"ב וכ"ק אדמו"ר הרי"ף.⁵

- 1) הטעם להשכרת מקומות אלו הוא שבשיל שימכר החמץ גם בקנין אגב, ועוד כדי שלא יראה כאילו החמץ של הגוי בפקדון עם אחריות על הישראל (אדמוה"ז סי' תמח ס"ז ו"א).
- 2) למשל, החדר השני שבפרוודור מצד ימין, הארון התחתון מצד ימין שבמטבח וכן הלאה.
- 3) ר"ף והרמב"ם, ובשו"ע חו"מ סי' רמא ס"ד בשם י"א.
- 4) ובשו"ת דברי מלכאל סי' כב אות ח כתב עוד שאם אינו מפרט מקומות החמץ גורע הוא אף בכללות המכירת חמץ [ולא רק מצד קנין אגב] משום שאין הגוי הקונה יודע היכן מונח החמץ שקנה והוי כקונה 'דבר שאינו מסויים'. - עוד דנו אחרונים מאותו הטעם ד'אינו מסויים' אם צריך לפרוט את סוגי החמץ שמוכר. ולא דברתי מזה משום שבשטרות המכירה לגוי אכן מפורטים סוגי החמץ, וממילא אין נפק"מ לאדם הפרטי שחותם על שטר ההרשאה אצל הרב.
- 5) שו"ת צ"צ שער המילואים ח"ה סי' י. העתק השטרות מובאים באוצר מנהגי חב"ד בסוף הספר. - ובדיעבד אף אם לא פירט את המקומות חלה המכירה שו"ת צ"צ סי' מה אות ד. וראה

ט. יש להיזהר מאד לא להכניס לפה מאכל או חפץ עם זיעה, כי הזיעה היא סם המוות לאדם. לכן, אין להכניס מטבעות לפה.³⁰ אבל זיעת הפנים מותרת.³¹
י. מסיבה זו, יש להיזהר לא לתחוב מאכל בין הגוף לבגד או אפילו בין הבגד העליון לתחתון, במקרה שיתכן שהזיעה תיגע במאכל.³² כגון אוכל ללא אריזה בתוך הכיס.

יא. וכן יש להיזהר לא לגעת לפני האכילה (ובמהלכה) במקומות בגוף ששייך שיהיה בהם זיעה.³³
יב. יש להקפיד לא לשלב את אצבעות הידיים זו בזו, משום שמוריד דינים על האדם.³⁴

יג. אסור לאיש לעבור בין שתי נשים או לאשה לעבור בין שני אנשים, מפני שבצב זה רוח רעה שורה עליהם.³⁵ כמו כן אסור שכלב יעבור בין שני בני אדם (בין גברים בין נשים), או אדם אחד בין שני כלבים. והוא הדין בדקל של תמרים. יש אומרים דיש להיזהר גם בחזיר ונחש.³⁶

יד. אדמו"ר הזקן כותב בשלחנו שהנועל נעליו כשרגליו רטובות גורם לעיוורון בעיניו.³⁷ אך הרבי הבהיר שהיום אין צריך להקפיד על כך אפילו לכתחילה.³⁸

טו. על פי דין מותר לזרוק פירורי לחם שהם פחות מכזית,³⁹ אך יש להקפיד לא להשאירם על הרצפה במקום שאנשים עשויים לדרוך עליהם, מפני שקשה לעניותה.⁴⁰

טז. גם כשזורקים פירורי לחם, יש לעשות זאת מתוך כבוד, כמו להשליכם למים או לעוטפם בשקית קודם שזורקם.⁴¹

30) שו"ע שם ס"ח. וגם משום שהמטבעות עוברות בידיים של הרבה אנשים, ויש ביניהם חולים, והלכלוך נדבק בהם ומזיק לאדם (שם).

31) שו"ע שם ס"ח. סימן לדבר "בויעת אפך תאכל לחם".
32) כה"ח שם ס"ק לו.

33) כן משמע בשו"ע או"ח סי' קסד ס"ב.

34) שו"ע או"ח סי' צא ס"ו.

35) יש אומרים שאסור דוקא אם איש עובר בין שתי נשים עומדות, או אשה עוברת בין שני אנשים עומדים, אבל כשכולם הולכים אין לחשוש (שו"ת שלמת חיים ח"ב סימן לב). האיסור הוא דוקא כשהולך לבדו, אבל אם הולך עם עוד אדם מאותו מין - אין לחשוש, כן איש חי ש"ב פר' פנחס יז. וכן אם יש מרחק של לפחות ד' אמות בין שתי הנשים, מותר לאיש לעבור ביניהם, וכן להיפך, כן איש חי שם.

36) שו"ע שם ס"ט.

37) שו"ע שם ס"ט.

38) תורת מנחם תשמ"ג ח"א עמ' 382 ואילך.

39) אם יש בהם כזית אסור, שו"ע או"ח סי' קפ ס"ד.

40) שו"ע או"ח סי' קפ ס"ה. ובהל' שמירת גוף ונפש ("קשה לעניות אם הם במקום דריסת הרגליים"). ראה שו"ע סי' תמד ס"ט לענין חמץ בערב פסח שחל בשבת.

41) וזאת הברכה ספ"ב.

ה. יש להימנע מלישון בלילה¹⁶ יחיד¹⁷ בבית שהוא חשוך¹⁸ לגמרי.¹⁹

ו. אין²⁰ להניח מאכלים²¹, בין חיים ובין מבושלים, או משקים תחת המיטה²² מפני²³ שרוח רעה שורה עליהם.²⁴

ז. מותר להניח מאכלים תחת מיטה של גוי²⁵, וכן תחת עגלת תינוק²⁶. כמו כן, אין להקפיד לגבי מאכל הנמצא בכיסו של הישן.²⁷

ח. אין לאכול שום, בצל או ביצה קלופים שעבר עליהם הלילה²⁸, אפילו אם מונחים הם בכלי סגור. אבל אם לא הוסר ראש הבצל או השום, או שנותרה עליהם מעט מקליפתם - מותר לאכלם.²⁹

כגון שמתכוין שתשרה עליו רוח טומאה מקרי שוטה".
16) עיין קו"א שם ס"ב. דהנה בשבת קנא ע"ב מובא דאסור לישון בבית יחיד, ולא הוזכר "לילה", אך ברא"ש על אתר (כג, יג) וכן ברי"ף (סה, ב) מובא דאסור לישון בבית יחיד בלילה. ובירושלמי פ"ב ה"ז מובא דדוקא בבית אפל יש להקפיד. ויש לעיין, דבקו"א כותב ד"כן מוכח בירושלמי שהביא הפר"ח, ושם בפר"ח מובא הירושלמי, וגם מובא הבבלי דשבת, ללא המילה "לילה" (כגירסתנו בגמ' ודלא כגירסת הרא"ש והרי"ף).

17) ובכה"ח סי' קטז, סמ"ט מובא בשם החיד"א דכוונת הגמרא היא בבית יחיד, רחוק משאר הבתים. (עוד מובא שם בשם ליקוטי מהרי"ל דיש להיזהר מלישון לבד בחדר אפילו שיש עוד אנשים בבית. ואם אי אפשר, יניח אור דלוק בחדר).

18) קו"א שם.

19) שו"ע שם ס"ו.

20) ראה מכתב כ"ק הרשב"ב ח"א עמ' שיו דמשמע שנוטה להחמיר אפילו בדיעבד.

21) אפילו מכוסים היטב.

22) לכתחילה יש להיזהר לא לתת מאכלים תחת המיטה אפילו בשעה שאין ישנים עליה, שו"ת פרי שדה ח"ד סי' ד. אבל הישן על ספסל או על הספה והניח מאכלים תחתיהם - מותר, משום שהרוח רעה שורה דווקא תחת המיטה, שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' לה. י"ל דהוא הדין הישן ברכב והניח מאכל תחת המושב.

23) אך הרמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ב ה"ה, ביאר הטעם משום שמא יפול דבר המזיק למאכל ולא יתן לבו. לפי טעם זה אם המאכל מכוסה מותר.

24) שו"ע שם ס"ז. ליתר פירוט בנושא זה עיין כה"ח שם ס"ק מ - מד.

25) על פי מ"ש בשו"ע או"ח סי' ד ס"ב: "רוח טומאה זו אינה מתאוה לשרות אלא בכלי של קודש, במקום קדושה שנסתלקה משם גופות ישראל".

26) שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קיז. דרכי תשובה יו"ד סי' קטז סקל"ז וסקל"ח. שערים מצוינים בהלכה סי' לג בקו"א סק"ה.

27) שו"ת שלמת חיים ח"ב סי' ז: "אין רשות לרוח רעה כ"א דוקא תחת המיטה".

28) ראה דברי יציב ח"ב סי' טז ס"ט בענין האם החשש הוא דוקא שעבר כל הלילה או אפי' מקצתו.

29) שו"ע שם. אם עירב מאכלים אלו במאכלים אחרים - מותר, כה"ח שם ס"ק צב.

- 6) באוצר מנהגי חב"ד שם בשטר המכירה משנת תשי"א.
- 7) שטר המכירה משנת תשמ"ג ותשנ"א ומובא באוצר מנהגי חב"ד שם.
- 8) ובלאו הכי צריכים להיות מקומות החמץ מיוחדים וניכרים במחיצה או בשאר סימני היכר מצד החשש שלא יבואו לאכול את החמץ כמובא באדמוה"ז סי' ת"מ ס"ה.
- 9) ומשמעות הדברים שזוהו אף אם אין סימן היכר נוסף שזוהו החדר השכור לגוי כגון שרשם על דלת החדר 'חמץ' וכדו', אלא עצם זה שבאותו החדר יש חמץ הוא ההיכר שזוהו החדר שהשכיר לגוי.
- 10) ונפק"מ לדינא תהיה במקומות שאין בהם ודאות חמץ ומוכרים אותם רק מחשש שמא יש בהם חמץ, שבמקומות אלו אין את החשש ששמא יבוא לאכול (הליכות שלמה פסח פ"ה אורחות הלכה 31), ואעפ"כ יש לסמנם בשביל שתהיה תועלת לעצם המכירה שלא יהא 'דבר שאינו מסויים'. - מקורות נוספים למאמר זה ראה באתר halacha.co

הלכה יומית ישירות אליך

להצטרפות

שלחו 'הרשם'

055-2383660

הופיע

במהדורה חדשה

להזמנות **0546761032**

בית ההוראה

שע"י בית מדרש להוראה ומשפט

ניתן להפנות שאלותיכם בכל נושא הלכתי לאתר הלכ"ה ולהנות ממאגר רחב של תשובות, מאמרים ושיעורים בהלכה

www.halacha.co

עלון זה מוקדש

לזכות הרה"ח ר' פנחס ורעייתו אורית

וילדיהם: מנחם מענדל, יוסף חיים, חנה, אהרן ומשה שיחי'

למשפחת כהן

להצלחה בגשמיות וברוחניות

וירוו נחת חסידי מכל יוצאי חלציהם

להקדשות ניתן ליצור קשר עם מערכת העלון

halacha.co@gmail.com